

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У ВНЗ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Вища освіта у світі традиційно розвивається як відкрита світова система, але в останні роки процес її інтеграції набуває все більш конкретного характеру. Декларація Всесвітньої конференції «Вища освіта в XXI столітті» наголосила, що вища освіта повинна мати «міжнародний вимір: обмін знаннями, створення інтерактивних мереж, мобільність викладачів і учнів, міжнародні науково-дослідні проекти, поряд з урахуванням національних культурних цінностей та умов».

Поступове інтегрування України у глобальну світову спільноту робить її більш відкритою для політичних, економічних, культурних відносин із різними країнами світу. На даний момент наша держава не лише делегує своїх фахівців для обміну досвідом, проходження стажування й навчання в зарубіжних навчальних закладах та дослідницьких наукових центрах, щоб оволодіти технологіями адаптації вітчизняної науки і культури до глобальних економічних і соціальних моделей, але й приймає в себе іноземних громадян із цією метою. Значний відсоток серед останніх становлять студенти вищих навчальних закладів різних спеціальностей, що у важкі часи становлення незалежної держави зберегли свій науковий престиж.

Для того, щоб іноземний студент став повноцінним спеціалістом за роки навчання у ВНЗ, необхідно проводити всебічний аналіз навчання іноземних студентів у різних країнах світу за останні десятиліття, розробку концептуальних основ реформування системи підготовки іноземних спеціалістів для зарубіжних країн в Україні в нових політичних, економічних і соціальних умовах, врахувати, що навчання майбутнього фахівця сьогодні необхідно ґрунтувати на процесі симбіозу навчальної діяльності і професійної, поєднанні загальної освіти і професійної підготовки, на використанні сучасних інформаційних технологій.

Постановка завдання. Сформована ще в 70-ті роки система освіти іноземних громадян була зруйнована в 90-х роках. На сьогоднішній день в Україні немає чітко визначеної системи управління навчанням іноземних громадян у вищих навчальних закладах. У кожному ВНЗ вона організована на власний розсуд. На сьогоднішній день є актуальним вивчення попереднього українського досвіду підготовки іноземців перед вступом до ВНЗ, який був за радянських часів, із метою використання попереднього успішного досвіду в сучасних умовах. Тому *метою* цієї статті є аналіз системи підготовки студентів-іноземців, проблем, протиріч, напрямків покращення їх навчання в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема навчання іноземних студентів є однією з важливих у сучасній світовій педагогічній науці. Зокрема, в Америці дослідженням цієї проблеми займається інститут Міжнародної Освіти. Так, американські вчені (Шулкін, Ема Волкер, Сполдінг С., Флек М. та ін.) провели наукові дослідження з історії навчання іноземних студентів в американських навчальних закладах із колоніальних часів до сучасності, визначили основні тенденції впливу підготовки фахівців для зарубіжних країн на розвиток освіти в США.

Загалом за двадцять років в Україні було захищено всього 19 дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата або доктора педагогічних наук, присвячених проблемам підготовки іноземних громадян. Для прикладу, за цей же проміжок часу в Росії було захищено більше 130 таких дисертацій.

Вагомий внесок у розробку питань підготовки іноземних фахівців для зарубіжних країн за радянські часи зробили В. Костомаров, О. Голубев, В. Ільченко, В. Єлютін, Е. Колосова, В. Сокол, М. Софінський, В. Станіс, С. Сохін та ін.

За останнє десятиліття в Україні були захищені дисертації з проблем навчання іноземних студентів. Однією з них є дослідження В. Тарасенко щодо формування

професійно-комунікативної компетенції іноземних студентів-русистів в умовах міжпредметної координації; Л. Хаткової - орієнтована на пошук шляхів активізації пізнавальної діяльності іноземних учнів підготовчого факультету; робота О. Тетянченко, яка спрямована на визначення педагогічних умов спілкування з іноземними студентами в процесі навчання.

У Радянському Союзі система підготовки кадрів для зарубіжних країн висвітлювалася як єдина правильна, з утвердженням, що вона є найкращою у світі, з критикою зарубіжних підходів до вирішення цього питання.

На сучасному етапі значення цієї діяльності зростає, вона сприяє укріпленню взаємного порозуміння і довіри між країнами і народами, цілеспрямованому обміну накопиченими знаннями, духовному збагаченню людей, активному входженню України в сферу освітнього співтовариства та придбанню нею визнання на міжнародному рівні. Тільки на початку XXI століття в Україні навчалось понад 15,5 тисячі іноземних студентів, в основному з країн Азії, Близького Сходу та Африки.

Стереотип поглядів на цю проблему позначається й сьогодні, про що свідчить неуха до вивчення і сприйняття зарубіжного досвіду в справі підготовки іноземних студентів.

Виклад основного матеріалу. В Україні накопичений певний досвід у справі підготовки кадрів для зарубіжних країн у навчальних закладах різного типу з 1946 по 2000 роки. У період до 1991 року ця підготовка відрізнялася надмірною ідеологізацією, яка негативно впливала на якість навчально-виховного процесу. Саме країни з соціалістичною орієнтацією направляли в Україну молодь для одержання освіти. Система управління загальноосвітньою і фаховою підготовкою іноземних громадян відбивала політично обумовлені директиви керівних партійних органів, а тому не була гнучкою і не відповідала потребам в розвитку економіки і національної культури. Адміністративно-командний стиль управління освітою іноземних громадян не давав можливості для викладання предметів українською мовою, тільки російською, студенти не вивчали історію України, її культуру. Взагалі підготовка іноземних кадрів в цілому не відповідала інтересам розвитку України як республіки.

Прагнення підвищити ефективність навчального процесу, скоротити період адаптації у ВНЗ стимулює пошук нових шляхів та механізмів, що мають сприяти якісному засвоєнню навчального матеріалу та формуванню в них умінь та навичок, а саме: відбір та побудова навчально-методичної літератури, організація самостійної роботи студентів, об'єктивний контроль знань та формування психологічного клімату в колективі.

Найбільш суттєвими факторами, що впливають на якість навчання іноземних студентів та на їх кількість (на прикладі НТУУ «КПІ»), на сьогодні визначені такі [6]:

- недостатня базова підготовка;
- змішання мов (українська, російська) при навчанні;
- час навчання в магістратурі НТУУ "КПІ" – 2 роки, в інших ВНЗ – 1 рік;
- нестача методичних матеріалів;
- поблажливість викладачів;
- нестача лабораторного обладнання;
- нестача баз практики;
- відірваність дипломного проектування від практичних завдань.

Аналіз наукової літератури показав, що основними завданнями, які стоять перед кожним ВНЗ при підготовці іноземних студентів, є:

1) проаналізувати стан підготовки іноземних студентів у навчальних закладах України та розвинутих країнах світу в історико-педагогічній літературі та офіційних державних документах досліджуваного періоду;

2) визначити внутрішні та зовнішні фактори, що забезпечують ефективність підготовки іноземних студентів;

3) виділити структурні компоненти системи підготовки іноземних студентів в Україні;

4) визначити основні принципи і завдання при підготовці фахівців для іноземних держав;

5) оптимізація форм і методів просування послуг вузів України у світовий освітній і науковий простір в інтересах вирішення пріоритетних державних завдань;

6) формування єдиної державної політики і стратегії дій у галузі підготовки фахівців для іноземних країн у навчальних закладах України, спрямованої на пріоритет національних інтересів, системний і взаємовигідний характер співпраці;

7) розробка цілісного підходу до розробки нормативно-правових актів в галузі підготовки фахівців для іноземних країн із залученням міністерств і відомств та представників провідних українських ВНЗ, громадянства;

8) орієнтація іноземних студентів на вивчення української мови як цінності, значущої для професійного становлення і пізнання культури та історії України;

9) побудова динамічних, економічно ефективних форм взаємодії з країнами світу в галузі підготовки фахівців для них;

10) пред'явлення іноземному студенту чітких вимог як до суб'єкта й об'єкта навчання і виховання в українському ВНЗ, в основі яких лежить положення, що іноземець як особистість формувався в іншому культурному й освітньому середовищі;

11) організація навчання і виховання іноземних студентів у ВНЗ на основі всебічного аналізу особливостей їхнього контингенту в психологічному, фізіологічному, етнічному, етичному та інших аспектах;

12) гнучкість при створенні концептуальних підходів до сфери оновлення системи формування інтелектуального потенціалу для іноземних країн у вищих навчальних закладах України;

13) створення необхідних і достатніх умов для становлення розвитку регіональних центрів міжнародного співробітництва, що представляють фактичні інтереси ВНЗ регіону в галузі інтеграції у світовий освітній і науковий простори;

14) систематичний обмін інформацією з країнами-партнерами про якість підготовки фахівців в українських навчальних закладах, створення надійного зворотного зв'язку з іноземцями – випускниками ВНЗ і їхніми асоціаціями (це дозволяє всебічно аналізувати педагогічну діяльність, вчасно вносити корективи в навчально-виховний процес, вивчати специфіку майбутньої професії тощо);

15) інтеграція навчальних закладів України на ринок світових освітніх послуг.

Підготовка іноземних громадян у навчальних закладах здійснюється у випадку збігу інтересів і можливостей навчального закладу та іноземного кандидата на навчання в конкретній країні. Ці підходи будуються з урахуванням як державних інтересів країн, що направляють студентів, так і країн, у якій він навчається, а також основних тенденцій розвитку світового цивілізованого процесу.

Крім того, підготовка в нашій країні іноземних спеціалістів повинна враховувати такі аспекти: політичний, економічний, гуманітарний, психологічний аспект.

Політичний аспект. Зміцнення позицій України на міжнародній арені багато в чому залежить від характеру її зв'язків із різними групами країн. Це положення повною мірою стосується різнобічних відносин України з зарубіжними країнами. Підготовка в нашій країні іноземних спеціалістів є однією з ефективних форм співробітництва, сприяє зростанню і зміцненню міжнародного престижу України за кордоном, правильному розумінню і підтримці політичного курсу і мирних ініціатив України, створенню атмосфери довіри і взаємопорозуміння у відносинах українського народу з народами світу. Вона сприяє підвищенню міжнародного впливу України на світові політичні процеси.

Економічний аспект. Вирішення завдань економічної реформи в значній мірі залежить від характеру зв'язків із зарубіжними країнами. Захоплення ідеєю співробітництва лише з індустріально розвиненими державами, як відзначає багато вчених, позбавлена розсудливого економічного розрахунку, не враховує можливості конкурентоздатності продуктів українського промислового виробництва в країни "третього світу". У цих умовах значно підвищується роль випускників українських ВНЗ, у першу чергу тих, хто працює в сфері бізнесу і може просувати українські товари і послуги на ринки своїх країн, хто може брати участь у реалізації спільних проектів як в Україні, так і на батьківщині. Установлення

більш тісних зв'язків і контактів з державними, політичними і економічними діячами різних країн із числа випускників українських ВНЗ є одним із імпульсів розвитку взаємовигідних відносин України із зарубіжними державами, оскільки саме ця категорія завжди лояльно ставиться до країни навчання і зацікавлена в розвитку цих відносин. Формування сприятливого ґрунту для вирішення економічних питань спирається на схильність цих випускників до розв'язання завдань щодо використання техніки, товарів із країни навчання. Підготовка іноземних спеціалістів сприяє кадровому забезпеченню спільних економічних проєктів України із зарубіжними країнами.

Надаючи освітянські послуги іноземним громадянам на компенсаційній основі, різні навчальні заклади підвищують рівень своїх позабюджетних прибутків і забезпечують додаткові робочі місця для викладачів.

Гуманітарний аспект. У рамках розумного і можливого, як і все світове співтовариство, Україна зобов'язана брати участь у подоланні недостатньо високого рівня розвиненості країн, які досягли незалежності, у тому числі й надання їм допомоги в галузі освіти та формуванні кадрового потенціалу.

Психологічний та культурний аспект. Найбільш складною та гострою проблемою є психологічна адаптація студентів-іноземців до незвичних умов існування, оскільки створення належних психолого-педагогічних умов для адаптації іноземця до навчальної діяльності допомагає запобігти негативним явищам в їхній психіці. Як правило, перехід до нових соціальних умов супроводжується напруженням механізмів адаптації, а в окремих випадках має місце їх перенавантаження та ламання; несприятливі умови перебування іноземних студентів призводять до порушення в них психічної рівноваги, лабільності нервової системи, виникнення емоційної нестабільності та, як результат, часткової або повної втрати мотивації до подальшого навчання. Як свідчить вітчизняний досвід, період повної соціо-мовної культурної адаптації в Україні з моменту початку навчання на підготовчому відділенні триває 1,5-2 роки. Тому актуальною проблемою для всіх навчальних закладів України є скорочення терміну цієї адаптації для вивільнення більшого часу на реалізацію всіх можливостей навчання та придбання вищої освіти. Культурно-історичні традиції, носіями яких є іноземні студенти, обумовлюють їх менталітет, що проявляється в поведінці як на заняттях, так і в повсякденному житті. Так, наприклад, уродженці арабських країн, де домінуючою релігією є іслам, помітно відрізняються поведінкою в суспільстві від індусів, більшість з яких вихована на традиціях індуїзму. Мешканці європеїзованого Тунісу (особливо дівчата) серед інших арабських студентів теж виділяються досить значною відкритістю та комунікабельністю в порівнянні з вихідцями тих країн, де ставлення до поведінки регламентується більш суворо. Розуміння національних особливостей українського народу дає змогу цілеспрямовано впливати на процес адаптації за рахунок сприйняття іноземцями історії та культури українського народу як шляхом навчання, так й при безпосередньому знайомстві з носіями цих традицій, мешканцями нашої країни, насамперед викладачами та студентами свого рідного університету. На реалізацію цього напрямку соціальної адаптації спрямовано вивчення історії України (обов'язкова програма) культурології. Але головним є, безумовно, неформальне спілкування з людьми в неофіційних обставинах, з кураторами, викладачами, а також інформація, що постійно надходить із засобів її розповсюдження (телебачення, радіо, преса тощо).

Процеси перетворень у навчанні і вихованні іноземних студентів в Україні відбуваються досить повільно і в значній мірі суперечливо. Разом із тим спроби змінити становище, що склалося в системі підготовки кадрів для зарубіжних країн, шляхом усунення виявлених недоліків, удосконалення окремих її ланок, пошуку нових форм організації навчально-виховної роботи не дають бажаних результатів. І це закономірно, оскільки розв'язання протиріч, що проявилися в нині діючій системі фахової підготовки іноземних студентів, вимагає не корегування окремих її елементів, а пошуку принципово нового підґрунтя та підстави її побудови. Сьогодні постає завдання не тільки щодо

виявлення дефектів функціонування системи, але насамперед комплексного аналізу причин їх виникнення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, успішне вирішення відповідального завдання вищої школи з підготовки іноземних студентів вимагає розробки нових концептуальних підходів, моделей систем такої їхньої підготовки на науковій основі, застосування сучасних педагогічних, нових інформаційних технологій у навчанні та самонавчанні, організація навчання і виховання іноземних студентів у ВНЗ на основі всебічного аналізу особливостей їхнього контингенту, подальша наукова розробка та вдосконалення методики їхньої професійної підготовки, підвищення рівня педагогічної активності із включення інноваційних технологій і форм педагогічної діяльності в навчальний процес, що допоможе ефективному зростанню професійної компетенції іноземних студентів, підвищення вимог до посібників та адаптація навчальної літератури під особливості сприйняття іноземних студентів.

Взаємозабезпечення передовим досвідом у галузі науки і освіти через випускників і шляхом міжвузівського обміну студентами і викладачами, залучення до навчання талановитої молоді з інших країн, розширення студентського «генофонду» в Україні, підвищення міжнародного впливу України засобами поширення національної культури – саме цьому повинно сприяти навчання іноземних студентів у ВНЗ України. У подальшому планується детально проаналізувати та дослідити проблеми підготовки іноземних студентів з Азійського регіону, особливості та труднощі їх навчання.

Список використаних джерел

1. Рибаченко Л. І. З історії підготовки національних кадрів для зарубіжних країн / Л. І. Рибаченко // Схід-East. – 1999. – № 6. – С. 44–48.
2. Рибаченко Л. І. Суспільна і політична діяльність іноземних студентів у СРСР наприкінці 90-х років / Л. І. Рибаченко // Схід-East. – 1999. - № 7. - С. 42–45.
3. Рибаченко Л. І. Сучасний стан і основні напрямки реформи системи навчання іноземних громадян в навчальних закладах України / Л. І. Рибаченко. - Донецьк, 2001. – С. 174–178.
4. Про навчання іноземних громадян в Україні [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 26 лют. 1993 р. № 136. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/136-93-%D0%BF>.
5. Гришак В. З. Особливості періоду соціальної адаптації іноземних студентів протягом перших років навчання в українському ВНЗ / В. З. Гришак, І. Г. Молоткова // Фахова підготовка іноземних громадян в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (4-6 лют. 2002 р.) / Київ. нац. торг.-екон. ун-т. - К., 2002. – С. 3–7.
6. Вдосконалення системи підготовки кадрів з числа іноземних громадян [Електронний ресурс] : [виклад доповіді директора Центру міжнародної освіти НТУУ "КПІ" проф. Б. А. Циганка "Стратегія розвитку системи підготовки кадрів з числа іноземних громадян в Національному технічному університеті України "Київський політехнічний інститут"]. – Режим доступу до електрон. ст. : <http://kpi.ua/1301>.

Кононова Т. О.

Аналіз проблеми професійної підготовки іноземних студентів у ВНЗ України

Проаналізовано проблему підготовки студентів-іноземців в Україні, розглянуто політичний, економічний та гуманітарний аспекти надання освітянських послуг іноземним громадянам. Виокремлено головні завдання, які стоять перед кожним ВНЗ при підготовці іноземних студентів.

Ключові слова: міжнародне співробітництво, студент-іноземець, навчання, освіта, професійна підготовка, адаптація.

Кононова Т. А.

Анализ проблемы профессиональной подготовки иностранных студентов в ВУЗ Украины

Анализируется проблема подготовки студентов-иностранцев в Украине, рассматривается политический, экономический и гуманитарный аспект предоставления образовательных услуг иностранным гражданам. Выделены основные задания, которые стоят перед каждым ВУЗ при подготовке иностранных студентов.

Ключевые слова: международное сотрудничество, студент-иностранец, обучение, образование, профессиональная подготовка, адаптация.

T. Kononova

The Analysis of the Problem of Professional Training of Foreign Students in the Higher Educational Establishments of Ukraine

The article analyzes the problem of training foreign students in Ukraine, considers the political, economical and humanitarian aspects of giving the educational services to foreign citizens. The author distinguished the main tasks, that faces to each higher educational establishment in the training of foreign students.

Key words: international cooperation, international student, training, education, vocational training, adaptation.

Стаття надійшла до редакції 11.03.2013 р.